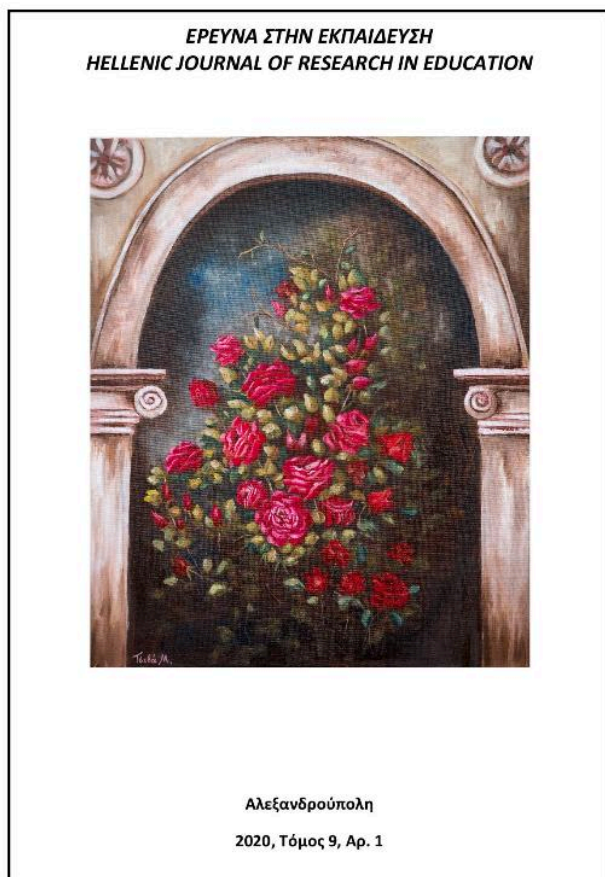

Έρευνα στην Εκπαίδευση

Τόμ. 9, Αρ. 1 (2020)

Εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά σενάρια βιωματικής μάθησης της τοπικής ιστορίας στην ανάπτυξη πολιτισμικής συνείδησης

Νικόλαος Αστρουλάκης, Νικόλαος Παπούλιας

doi: [10.12681/hjre.23292](https://doi.org/10.12681/hjre.23292)

Copyright © 2020, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΣΤΡΟΥΛΑΚΗΣ, ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αστρουλάκης Ν., & Παπούλιας Ν. (2020). Εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά σενάρια βιωματικής μάθησης της τοπικής ιστορίας στην ανάπτυξη πολιτισμικής συνείδησης. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 9(1), 112-124.
<https://doi.org/10.12681/hjre.23292>

Εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά σενάρια βιωματικής μάθησης της τοπικής ιστορίας στην ανάπτυξη πολιτισμικής συνείδησης

Νικόλαος Αστρουλάκης^α, Νικόλαος Παπούλιας^β

^α Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό Προσωπικό στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα “Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων” του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

^β Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης - MSc. στη “Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων”, Δ/ντής 3ου Δημοτικού Σχολείου Αμφισσας

Περίληψη

Η παρούσα εργασία δημοσιοποιεί τα αποτελέσματα της διδακτικής προσέγγισης που διεξήχθη τα σχολικά έτη 2013 ως 2017 στις Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεις του 3ου Δημοτικού Σχολείου Αμφισσας. Στο πλαίσιο της διδακτικής προσέγγισης ακολουθήθηκε η μέθοδος της βιωματικής μάθησης μέσω επιλεγμένων εκπαιδευτικών σεναρίων. Οι μαθητές επεξεργάστηκαν, βιωματικά, πολιτισμικές θεματικές της τοπικής ιστορίας της Αμφισσας και παράγααν πολιτισμικό υλικό. Η εργασία αποκαλύπτει τη δυνατότητα ανάπτυξης της πολιτισμικής συνείδησης μέσω της βιωματικής μάθησης της τοπικής ιστορίας και του τοπικού πολιτιστικού στοιχείου σε μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μελετητές και εκπαιδευτικοί θα μπορούσαν να αλιεύσουν στοιχεία από την παρούσα προσέγγιση για περαιτέρω έρευνα και εφαρμογή.

Abstract

The paper demonstrates the results of the teaching approach conducted in the school years 2013 to 2017 in the 4th, 5th and 6th grades of the 3rd Primary School of Amfissa. In the framework of the teaching approach, the method of experiential learning was followed through selected educational scenarios. The students elaborated, experientially, cultural areas of the local history of Amfissa and produced cultural material. The paper reveals the prospect of developing cultural consciousness through experiential learning of the local history and the local cultural element in primary school students. Researchers and teachers could retrieve aspects from this approach for further research and implementation.

© 2020, Νικόλαος Αστρουλάκης, Νικόλαος Παπούλιας
Άδεια CC-BY-SA 4.0

Λέξεις-κλειδιά: βιωματική μάθηση, εκπαιδευτικό σενάριο, κοινωνικός εποικοδομισμός, πολιτισμική συνείδηση, τοπική ιστορία.

Key words: experiential learning, educational scenario, social constructivism, cultural consciousness, local history.

Εισαγωγή - πολιτισμική συνείδηση και τοπική ιστορία

Η εργασία δημοσιοποιεί τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής προσέγγισης που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διδακτικής της τοπικής ιστορίας, τα σχολικά έτη από το 2013 ως το 2017 στις τάξεις Δ', Ε' και ΣΤ' του 3ου Δημοτικού Σχολείου Αμφισσας. Η εργασία αναδεικνύει τη συνεισφορά της σχολικής εκπαίδευσης μέσω της βιωματικής μάθησης της τοπικής ιστορίας, συμπεριλαμβανομένου του τοπικού πολιτισμικού αποθέματος, στη δυνατότητα ανάπτυξης της πολιτισμικής συνείδησης των μαθητών. Συγκεκριμένα, ακολουθήθηκε μια νεωτερική μέθοδος στη διδακτική της τοπικής ιστορίας μέσω εκπαιδευτικών σεναρίων. Τα εκπαιδευτικά σενάρια σχεδιάστηκαν από τον εκπαιδευτικό και συνδιαμορφώθηκαν με τους μαθητές βάσει της τοπικής πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς της

Υπεύθυνος επικοινωνίας: Νικόλαος Αστρουλάκης, Βόλου 17, TK 71409, n.astroulakis@gmail.com

URL: <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hjre/index>

Αμφισσας. Στα υποκείμενα της διδακτικής προσέγγισης - μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης - δόθηκε η δυνατότητα ανάπτυξης γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και συναισθημάτων, μέσω της βιωματικής μάθησης σε θέματα τοπικού πολιτισμικού και ιστορικού ενδιαφέροντος. Η εφαρμογή τους έφερε συγκεκριμένα εκπαιδευτικά αποτελέσματα στην παραγωγή πολιτισμικού υλικού. Συντονιστής της εφαρμοσμένης διδακτικής προσέγγισης ως εκπαιδευτικός - διευθυντής του 3ου Δημοτικού Σχολείου Αμφισσας, ήταν ο Νικόλαος Παπούλιας, συν-συγγραφέας αυτής της εργασίας.

Η ανθρώπινη συνείδηση αφορά στην αντίληψη του έξω κόσμου σε σχέση με το «εγώ», ενώ ο πολιτισμός συνδέεται με τον βαθμό ανάπτυξης των υλικών και πνευματικών συνθηκών της ζωής του ανθρώπου και με το σύνολο των υλικών και πνευματικών δημιουργημάτων. Ως πολιτισμική συνείδηση νοείται η ανθρώπινη δεξιότητα της αναγνώρισης της σημασίας του πολιτισμού, και της ανάπτυξης της ικανότητας απόλαυσης και του ενδιαφέροντος για αυτόν (European Union, 2016:16). Η πολιτισμική συνείδηση είναι απαιτούμενο της πολιτισμικής έκφρασης σε όλες τις μορφές της. Η πολιτισμική έκφραση εστιάζει στην επικοινωνία συναισθημάτων ή ιδεών μέσω καλλιτεχνικών και άλλων μέσων, αναφέρεται σε καταστάσεις ή πράγματα και ως εκ τούτου σχετίζεται με τη δημιουργία.

Η σχέση της τοπικής ιστορίας με την ανάπτυξη της πολιτισμικής συνείδησης είναι άμεση και έμμεση. Η τοπική ιστορία ανάγεται από το παρόν στο παρελθόν, είναι μια ποιοτική ιστορία και αντικείμενό της είναι το ειδικό και όχι το γενικό, όπως αυτό της γενικής ιστορίας. Στο πεδίο της τοπικής ιστορίας εξετάζεται μεταξύ άλλων, ο λαϊκός πολιτισμός, η καθημερινότητα, οι τοπικές παραδόσεις και η ανάπτυξη του τόπου (Ρεπούση, 2000). Σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Δημοτικού – Γυμνασίου στο διδακτικό αντικείμενο της τοπικής ιστορίας περιλαμβάνεται η συνολική (κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και πολιτική) ιστορία ενός συγκεκριμένου τόπου, σε συσχετισμό με την ιστορία του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου στον οποίον βρίσκεται (επαρχία, νομός, γεωγραφικό διαμέρισμα). Μάλιστα, η Βαϊνά (1997:37) εισάγει στην ελληνική βιβλιογραφία τον όρο «πολεο-ιστορία», δηλαδή την εξέταση της ιστορίας της πόλης από σκοπιά γεωγραφική, οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική. Η τοπική ιστορία συνδέεται με την περιβαλλοντική και διαπολιτισμική εκπαίδευση και υποστηρίζει το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία και την επαφή με τους ανθρώπους της (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011). Πολλές φορές, η τοπική ιστορία λειτουργεί ως αντίδοτο στις γενικεύσεις της γενικής ιστορίας, διότι είναι άμεση και σχετικά προσβάσιμη. Ασχολείται με το κοντινό και το συγκεκριμένο. Λειτουργεί ενισχυτικά ως προς τη σχολική πραγματικότητα της γενικής ιστορίας, καθώς την απελευθερώνει από την απομνημόνευση ονομάτων, χρονολογιών, αλλά και από τον αυστηρά περιγραφικό τρόπο της διδακτέας ύλης του βιβλίου, που είναι δομημένο με συγκεκριμένη μεθοδολογία (Mumford, 1996). Στο εκπαιδευτικό πεδίο της τοπικής ιστορίας, οι μαθητές καλούνται να ιστοριοποιήσουν τον περιβάλλοντα χώρο, ενώ προτείνεται σε τοπικό επίπεδο η μελέτη αρχαιολογικών χώρων και μουσείων όλων των τύπων, ιστορικών τοποθεσιών, μνημείων της βιομηχανικής κληρονομιάς, μνημονικών τόπων, οδονυμίων κ.λ.π. (Ι.Ε.Π., 2017).

Η εργασία είναι δομημένη ως εξής: Στην ενότητα που ακολουθεί (δεύτερη ενότητα), αναπτύσσεται το πλαίσιο της διδακτικής προσέγγισης. Στην τρίτη ενότητα, παρατίθενται τα αποτελέσματα των βιωματικών δράσεων που έλαβαν χώρα στην εφαρμογή των επιλεγμένων εκπαιδευτικών σεναρίων και η παραγωγή συγκεκριμένου πολιτισμικού υλικού (ο αναγνώστης μπορεί να επισκεφτεί το ιστολόγιο - <https://3odimamfissas.blogspot.com> - του 3ου Δημοτικού Σχολείου Αμφισσας για το παραχθέν υλικό σχετικά με τα εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά σενάρια της δημοσίευσής). Στην τέταρτη ενότητα ακολουθεί συζήτηση για τη συμβολή του εκπαιδευτικού πεδίου της τοπικής ιστορίας στην ανάπτυξη της πολιτισμικής συνείδησης των μαθητών. Η εργασία καταλήγει σε περιεκτικά συμπεράσματα.

Πλαίσιο διδακτικής προσέγγισης

Η διδακτική προσέγγιση μέσω εκπαιδευτικών σεναρίων εδράζεται στη μαθησιακή θεωρία του κοινωνικού εποικοδομισμού και τη μέθοδο της βιωματικής μάθησης.

Το εκπαιδευτικό σενάριο αφορά σε μία σειρά εννοησυστημένων δράσεων που εστιάζονται σε ένα ή περισσότερα γνωστικά αντικείμενα, χρησιμοποιώντας εργαλεία «νέων τεχνολογιών», αλλά και «συμβατικά». Το εκπαιδευτικό σενάριο μπορεί να ιδωθεί ως το υπερσύνολο των σχολικών βιβλίων,

των φύλλων εργασίας, του λογισμικού, των θεωριών μάθησης και των διδακτικών πρακτικών. Επίσης, περιλαμβάνει όλες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που γίνονται καθημερινά, τους ρόλους που αναλαμβάνει ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές προκειμένου να επιτύχουν έναν εκπαιδευτικό στόχο (Αθανασιάδης κ.α., 2009:15). Το εκπαιδευτικό περιβάλλον του μαθητή εμπεριέχει εκτός από τον εκπαιδευτικό, τους συμμαθητές του, την υλικοτεχνική υποδομή που θα χρειαστεί σε μια διδακτική προσέγγιση, και τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένα όλα αυτά τα στοιχεία (Κολιάδης, 1995). Η υλοποίηση του εκπαιδευτικού σεναρίου ξεκινά από τους μαθησιακούς στόχους που θέτονται βάσει μιας κεντρικής ιδέας που το διατρέχει, ενώ ταυτόχρονα καθορίζονται οι ρόλοι των μαθητών και του εκπαιδευτικού. Ένα σενάριο υλοποιείται από μία σειρά διδακτικών δραστηριοτήτων, οι οποίες καταγράφονται και εφαρμόζονται στο περιβάλλον της σχολικής τάξης ή έξω από αυτή. Ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή, το εκπαιδευτικό σενάριο είναι ανάγκη να υποστηρίζει διερευνητικού και ανακαλυπτικού τύπου μαθησιακές καταστάσεις, να ευνοεί δραστηριότητες ανάπτυξης της κριτικής σκέψης και να υποστηρίζει δραστηριότητες αναζήτησης πληροφοριών, συμβολικής έκφρασης και επικοινωνίας σε μαθησιακά αντικείμενα, όπως η ιστορία (Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών, 2008:9). Το κάθε σενάριο βασίζεται σε μία συγκεκριμένη μαθησιακή θεωρία, η οποία καθορίζει την οργάνωση και τη ροή των δραστηριοτήτων, τα γνωστικά εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν, αλλά και τους ρόλους του εκπαιδευτικού και των μαθητών.

Η εκπαιδευτική προσέγγιση των προς διερεύνηση θεμάτων έγινε όπως έχει αναφερθεί με τη μορφή εκπαιδευτικών σεναρίων, στηριζόμενη στις αρχές του κοινωνικού εποικοδομισμού, στη λογική της συνεργατικής και βιωματικής μάθησης. Ως μαθησιακή θεωρία, ο κοινωνικός εποικοδομισμός συμπεριλαμβάνει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις σαν μηχανισμό απόκτησης γνώσης, και αναδεικνύει τη σημασία που έχουν στη διαδικασία της μάθησης οι διαμορφωμένες και διαμορφούμενες πολιτισμικές συνθήκες και πρακτικές μιας κοινότητας, καθώς και η ιστορικότητά τους. Σχετιζόμενο με το παραπάνω, η κοινωνικογνωστική προσέγγιση μελετά την ατομική εξέλιξη στο πλαίσιο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Dillenbourg, 1999) στη μελέτη δραστηριοτήτων υποκειμένων τα οποία συνεργάζονται για την υλοποίηση ενός έργου ή για την επίλυση ενός προβλήματος (Σαλβαράς & Σαλβαρά, 2007), (Κόμης, 2004) καθώς η γνώση δεν λαμβάνεται, αλλά δομείται μέσω της διερεύνησης και της ανακάλυψης στον πραγματικό κόσμο (Ψυχάρης, 2010). Στην υπόθεση της εποικοδόμησης της γνώσης κυρίαρχο ρόλο παίζουν οι ιδέες των μαθητών. Οι μαθητές έχουν άποψη για τον κόσμο που τους περιβάλλει, κατά συνέπεια, η γνώση δομείται με την ανταλλαγή εμπειρίας και ιδεών ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, ενώ μέσα από ποικίλες μορφές κοινωνικής δραστηριότητας, αλλάζει και δοκιμάζεται μέσα στην ίδια διαδικασία (Garnham & Oakhill, 1994). Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές μέσω των διαδικασιών της ερμηνείας του κόσμου και της αλληλεπίδρασης, μεταξύ τους ή με άλλους, να μαθαίνουν έννοιες ή να κατασκευάζουν νοήματα γύρω από ιδέες (Lave & Wenger, 1991). Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η κοινότητα μέσα στην οποία λαμβάνει χώρα η μάθηση και η οποία βοηθά στη διάχυση των πρακτικών και της κουλτούρας της, καθώς και η συνομιλία που καθιστά εφικτή τη συμμετοχή στη διαπραγμάτευση στο πλαίσιο της κοινότητας. Έρευνες [βλ. για παράδειγμα (Crook, 1998)] δείχνουν ότι η συνεργατική μάθηση πλεονεκτεί έναντι της ατομικής στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης μεταξύ συνομήλικων. Σε ένα συνεργατικό περιβάλλον οι μαθητές εκφράζουν δημόσια τις σκέψεις τους, γεγονός που τους οδηγεί στη συνειδητοποίηση των αρχικών αυθόρμητων ιδεών και στη μετέπειτα επεξεργασία τους. Σημαντική είναι και η νέα γνώση που προκύπτει μέσα από τη συνεργασία των μαθητών η οποία οδηγεί σε κοινωνικογνωστική σύγκρουση (Doise & Mugny, 1981). Μέσα στην ομάδα ενισχύεται η αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών και ενδυναμώνεται η μάθηση (Ματσαγγούρας, 2000), (Μαυροσκούφης, 2008). Είναι σημαντικό ο μαθητής να μαθαίνει αναπροσαρμόζοντας τις νοητικές του δομές, ανάλογα με την αλληλεπίδραση που έχει με το περιβάλλον του. Η γνώση δημιουργείται από τον μαθητή, ο οποίος δρα και επικοινωνεί μέσα σε συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτιστικά σύνολα. Με αυτό τον τρόπο η γνώση δεν κατασκευάζεται σε ένα πολιτισμικό και επικοινωνιακό κενό, αλλά σε ένα ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργείται και σηματοδοτείται κοινωνικά και πολιτισμικά. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι οργανωτικός-συντονιστικός, υπεύθυνος για την καθοδήγηση της συγκρότησης της γνώσης (Mercer, 2000:53), προσφέροντας στους μαθητές όλες εκείνες τις ευκαιρίες να εκφραστούν, να διερευνήσουν, να αλληλοεπιδράσουν, προκειμένου να δομηθεί το εκπαιδευτικό αποτέλεσμα.

Είναι ίσως σημαντικό να αναφερθεί ότι στην υλοποίηση των εκπαιδευτικών σεναρίων αξιοποιήθηκε η χρήση νέων τεχνολογιών και η χρήση χαρτών. Οι νέες τεχνολογίες μπορούν να λειτουργήσουν ως πολλαπλασιαστές της αξιοποίησης της σχολικής γνώσης (Καμαριανός, 2002:428)

(Jonassen & Reeves, 1996), καθώς η πρόσβαση σε αυτή μέσω νέων τεχνολογιών δίνει μεγάλα περιθώρια αυτενέργειας στον μαθητή, αφού ο ίδιος την αναζητά και τη χρησιμοποιεί (Βρύζας, 1990:87). Η μέθοδος αυτή δίνει τη δυνατότητα στα υποκείμενα της έρευνας να δημιουργήσουν καινοτόμο ψηφιακό υλικό. Η χρήση του χάρτη βοηθά στη δημιουργία ατόμων με υψηλές δεξιότητες και αναβαθμισμένες ικανότητες, στην ανάγνωση και εξαγωγή συμπερασμάτων που σχετίζονται με τον χώρο (Schee & Dijk, 1999). Πέραν τούτου, η μαθησιακή προσέγγιση μέσω χάρτη επιλέχθηκε διότι οι χάρτες ασκούν μοναδική «μαγεία» στους μαθητές, αποτελώντας διέξοδο για τη φαντασία τους μέσα από τα ονόματα, τα σύμβολα και τις πληροφορίες που «ζωντανεύουν» σε αυτούς (Wiegand, 2005).

Τα εκπαιδευτικά σενάρια φέρνουν σε επαφή τους μαθητές με πρωτογενείς ιστορικές πηγές. Ως πρωτογενή ιστορική πηγή -τεκμήριο- νοείται για παράδειγμα το αρχείο ενός σχολείου, οι φωτογραφίες νεοκλασικών οικημάτων, τα αντικείμενα που φυλάσσονται στα μουσεία, συμβολικά αντικείμενα οικογενειών, λαογραφικά κειμήλια προηγούμενων δεκαετιών, εργαλεία επαγγελματιών που έχουν χαθεί στο πέρασμα του χρόνου, εκκλησιαστικές εικόνες και αγιογραφίες, καθώς και προφορικές μαρτυρίες. Οι ιστορικές πηγές συντίθενται από τις πρωτογενείς πηγές, οι οποίες μπορούν να είναι ηλεκτρονικές, ηχητικές, οπτικές, γραπτά κείμενα, το ίδιο το τοπίο, προφορικές μαρτυρίες, αλλά και τις δευτερογενείς πηγές: ό,τι δηλαδή έχει δημιουργηθεί αναφορικά με τις πρωτογενείς πηγές (Ρεπούση & Τσιβάς, 2011). Οι εικόνες και οι φωτογραφίες, εκτός από σημαντικές πηγές, λειτουργούν και ως αφομοιωτικό μοντέλο για τους μαθητές αφού τους δίνουν τη δυνατότητα να αναπαραστήσουν συγκεκριμένες εικόνες του παρελθόντος. Οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιούν τέτοια ιστορικά τεκμήρια και να αντλούν πληροφορίες από το παρελθόν, αρκεί να γίνεται με τον κατάλληλο τρόπο (Husbands, 2004). Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξαν οι μαθητές στα εκπαιδευτικά σενάρια ήταν προσεκτικά επιλεγμένες και το υλικό συνοδευόταν από πληροφορίες για το ιστορικό πλαίσιο.

Από τα βασικά στοιχεία της υλοποίησης των εκπαιδευτικών σεναρίων ήταν: το ανοικτό πεδίο δράσης (εκτός της σχολικής αίθουσας), ο καταμερισμός εργασιών στο εσωτερικό της ομάδας και η τήρηση χρονοδιαγραμμάτων υλοποίησης των δραστηριοτήτων. Είναι αναγκαίο να υπάρχει συνεννόηση και επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας, ενώ η όλη διαδικασία ολοκληρώνεται, όταν έχουν επιτευχθεί οι στόχοι στο προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα ενεργειών (Frey, 2010).

Αποτελέσματα διδακτικής προσέγγισης: εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά σενάρια & παραγωγή πολιτισμικού υλικού

Αναφορικά με την εφαρμογή των εκπαιδευτικών σεναρίων, οι μαθητές επισκέφθηκαν δια ζώσης τα υπό εξέταση πολιτισμικά μνημεία και αντικείμενα της τοπικής ιστορίας. Σε κάθε επίσκεψη στα υπό διερεύνηση μνημεία και αντικείμενα της τοπικής ιστορίας, είχε προβλεφθεί να συμμετάσχει ένας άνθρωπος - τουλάχιστον - που γνώριζε την ιστορία ή είχε τις δικές του εμπειρικές αναφορές για το μνημείο. Με αυτόν τον τρόπο, η διασύνδεση του παρόντος με το παρελθόν γινόταν πιο ζωντανή. Σε κάθε εκπαιδευτικό σενάριο οι μαθητές υλοποίησαν δραστηριότητες, χωρισμένοι σε ομάδες. Επίσης, στο πλαίσιο της διδακτικής προσέγγισης, οι μαθητές παρήγαγαν πολιτισμικό υλικό από τη συλλογή πληροφοριών που προήλθαν, είτε από συνεντεύξεις είτε από τη μελέτη πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, δημιουργώντας το δικό τους «πακέτο τοπικής ιστορίας» (Βαϊνά, 2002:27).

Στο ξεκίνημα της διαδικασίας, ο εκπαιδευτικός παρέδιδε στους μαθητές τα σχέδια εργασίας των εκπαιδευτικών σεναρίων για να γνωρίσουν τα επιλεγμένα πολιτισμικά αντικείμενα (μνημεία) της τοπικής ιστορίας. Στη συνέχεια, για κάθε σχέδιο εργασίας, οι μαθητές μοιράζονταν σε ομάδες και μελετούσαν το υπό διερεύνηση πολιτισμικό αντικείμενο της τοπικής ιστορίας. Η αρχική έρευνα των μαθητών περιλάμβανε: α) επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της πόλης για συλλογή επιμέρους στοιχείων, και β) πλοήγηση στο διαδίκτυο για εύρεση πληροφοριών και εικόνων ή βίντεο, για τα υπό εξέταση πολιτισμικά μνημεία. Πριν από κάθε επίσκεψη, η γεωγραφική θέση του πολιτισμικού αντικειμένου (μνημείου) προβαλλόταν σε οθόνη στην αίθουσα του σχολείου και οι μαθητές χαρτοσήμαιναν τις περιοχές που θα επισκέπτονταν στους χάρτες που τους είχαν διανεμηθεί. Χρήση του χάρτη γινόταν και στις εξωτερικές επισκέψεις. Σε αυτές, υπήρχε μέριμνα για τη συμμετοχική παρατήρηση των μαθητών με την καθοδήγηση των ανθρώπων - παραβρίσκονταν στις επισκέψεις - με γνώσεις (ή/και βιωματικές αναφορές) για την ιστορική και πολιτισμική σημασία του συγκεκριμένου πολιτισμικού αντικειμένου (μνημείου), όπως προβλέπεται σε σχετική βιβλιογραφία (Βαϊνά, 2002:33). Ανά

συγκεκριμένες χρονικές περιόδους προβλέπονταν διαλείμματα ανατροφοδότησης, ανταλλάσσονταν απόψεις και γνώμες για επίλυση προβλημάτων ή/και επανακαθορισμό των στόχων. Ο δάσκαλος είχε τους ρόλους του συντονιστή, του παρατηρητή, του συλλέκτη και του ταξινομητή. Συντόνιζε από το ξεκίνημα ως το τέλος την όλη διαδικασία εφαρμογής των εκπαιδευτικών σεναρίων και συγκέντρωνε-ταξινομούσε το πολιτισμικό υλικό που είχε δημιουργήσει η κάθε ομάδα για το πολιτισμικό αντικείμενο (μνημείο). Σχεδόν όλες οι δράσεις δημοσιοποιήθηκαν στη σχολική κοινότητα και την τοπική κοινωνία μέσω έντυπου και ηλεκτρονικού τύπου, και αναρτήθηκαν σε ψηφιακό χώρο (ιστολόγιο του Δημοτικού σχολείου).

Η διδακτική προσέγγιση αφορούσε στην υλοποίηση οκτώ (8) εκπαιδευτικών σεναρίων (ΕΣ). Τα θέματα της τοπικής ιστορίας και τα πολιτισμικά αντικείμενα (μνημεία) τοπικής ιστορίας που αξιοποιήθηκαν στη διεξαχθείσα διδακτική προσέγγιση ήταν οκτώ σε αντιστοιχία των εκπαιδευτικών σεναρίων και σχετίζονταν με πολιτισμικά αντικείμενα (μνημεία) της πόλης της Άμφισσας. Τα εκπαιδευτικά σενάρια εφαρμόστηκαν σε μαθητές των Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεων του 3ου Δημοτικού Σχολείου Άμφισσας, τα σχολικά έτη από το 2013 έως το 2017. Η επιλογή των συγκεκριμένων τάξεων έγινε, διότι το 2003 συμπεριλήφθη στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών του Δημοτικού Σχολείου η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας, για πέντε ώρες κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους στις τρεις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, ως αυτόνομη ενότητα του μαθήματος της Ιστορίας (ΦΕΚ 303B/13-3-2003:195-208). Σε αυτό καθορίζονται και οι μαθησιακοί στόχοι του εκπαιδευτικού προγράμματος, ήτοι: να γνωρίσουν οι μαθητές την ιστορία του τόπου τους, να την εκτιμήσουν και να την εντάξουν στην Γενική Ιστορία. Επίσης, να έρθουν σε επαφή με ιστορικά στοιχεία, ερευνησίμα και προσιτά. Επιπλέον, να εθιστούν στην παρατήρηση και στην έρευνα συγκεκριμένων ιστορικών χώρων και να ασκηθούν στη διαθεματική προσέγγιση θεμάτων Τοπικής Ιστορίας, όπως και να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με προβλήματα της τοπικής κοινωνίας. Ακολουθεί η παράθεση των εφαρμοσμένων εκπαιδευτικών σεναρίων ανά σχολικό έτος, τάξη και πλήθος μαθητών (Πίνακας 1):

Πίνακας 1: Εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά σενάρια ανά σχολικό έτος, τάξη και πλήθος μαθητών

Σχολικό Έτος	Εκπαιδευτικό Σενάριο (ΕΣ)	Τάξη Δημοτικού	Μαθητές (αγόρια)	Μαθητές (κορίτσια)	Σύνολο Μαθητές
2013-2014	ΕΣ-1: Το Κάστρο των Σαλώνων	ΣΤ'	6	10	16
	ΕΣ-2: Ο Ελαιώνας της Άμφισσας	Ε'	9	13	22
2014-2015	ΕΣ-3: Το καφενείον Πανελλήνιον	ΣΤ'	9	13	22
	ΕΣ-4: Η παραδοσιακή συνοικία Χάρμαινα	Ε'	8	9	17
2015-2016	ΕΣ-5: Το Δημαρχείο της Άμφισσας	ΣΤ'	8	9	17
	ΕΣ-6: Το τελευταίο κουδουνοποιείον της Άμφισσας	Ε'	14	9	23
	ΕΣ-7: Οι Πηγές - Κρήνες της Άμφισσας	Δ'	5	6	11
2016-2017	ΕΣ 8: Ο Μητροπολιτικός Ναός Άμφισσας	Δ'	11	9	20

Στη συνέχεια παρατίθεται η συνεκτική αποτύπωση των δράσεων βιωματικής μάθησης που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο της διδακτικής προσέγγισης και η παραγωγή πολιτισμικού υλικού για κάθε πολιτισμικό -ιστορικό αντικείμενο (μνημείο) ανά εφαρμοσμένο εκπαιδευτικό σενάριο (Πίνακας 2):

Πίνακας 2: Βιωματική μάθηση & παραγωγή πολιτισμικού υλικού ανά εκπαιδευτικό σενάριο

Εκπαιδευτικό Σενάριο (ΕΣ)/Τάξη	Βιωματική μάθηση & παραγωγή πολιτισμικού υλικού
<i>ΕΣ-1: Το Κάστρο των Σαλώνων/ΣΤ' Δημοτικού</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Εύρεση της θέσεως του Κάστρου στον χάρτη της πόλης. • Επίσκεψη στο Κάστρο. Συνέντευξη με την αρχαιολόγο Ανθούλα Τσαρούχα για τη λειτουργικότητά του την περίοδο της οθωμανοκρατίας. • Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της Άμφισσας. Μελέτη των κειμένων του Γιώργου Γάτου (1995) «Η Εθνική Αντίσταση στη Φωκίδα», τις ενότητες που αφορούν την ιταλογερμανική κατοχή στην Άμφισσα, Δρόσου Κραβαρτόγιαννου (1997) «Ιστορία της πόλεως Αμφίσσης» και του Θεόφιλου Μελισσάρη (1923) «Η ιστορία της Αμφίσσης και των πέριξ κωμοπόλεων και χωριών». • Αναζήτηση στο διαδίκτυο φωτογραφιών του Κάστρου από την περίοδο της οθωμανοκρατίας έως σήμερα. Αρχαιοθήκη των φωτογραφιών σε φάκελο στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. • Δημιουργία ψηφιακού άλμπουμ με φωτογραφίες του Κάστρου και τίτλο «Το Κάστρο των Σαλώνων – Χθες & σήμερα». • Καταγραφή ομοιοτήτων και διαφορών του χώρου του Κάστρου, παρατηρώντας τις εικόνες του παρελθόντος σε σχέση με την τωρινή του εικόνα. • Αναζήτηση πληροφοριών, σε άρθρα, στον τοπικό έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο για τη χρήση του Κάστρου την τωρινή εποχή από τον Δήμο Δελφών. • Συλλογή πληροφοριών για το Κάστρο από την εποχή της οθωμανοκρατίας έως σήμερα. Μελέτη εισηγήσεων από τα Πρακτικά του Συνεδρίου «Το Κάστρο των Σαλώνων». • Αναπαράσταση της μάχης του Κάστρου των Σαλώνων και της παράδοσής του στους Έλληνες στις 10 Απριλίου του 1821. Υλοποίηση θεατρικού δρώμενου στον χώρο του Κάστρου. • Δημιουργία δύο ταινιών μικρού μήκους με θέμα τη ζωή των δύο μεγάλων ηρώων και πρωταγωνιστών της απελευθέρωσης του Κάστρου της Άμφισσας από τους Τούρκους, του Πανουργιά Πανουργιά και του Επισκόπου Σαλώνων Ησαΐα. • Θεατρική παράσταση στο Πνευματικό Κέντρο της πόλης, με τίτλο «Μια ανάσα από το Κάστρο των Σαλώνων», στην οποία παρουσιάζεται η έναρξη της επανάστασης το 1821 στα Σάλωνα με επίκεντρο την απελευθέρωση του ομώνυμου Κάστρου.
<i>ΕΣ-2: Ο Ελαιώνας της Άμφισσας / Ε' Δημοτικού</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Εύρεση με τη χρήση του λογισμικού «google earth» της μητροπολιτικής περιοχής της Άμφισσας και εντοπισμός του ελαιώνα που την περιβάλλει. • Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της πόλης και συλλογή στοιχείων για την ιστορία του ελαιώνα και το είδος της ελιάς που καλλιεργείται, από τα κείμενα, του Ευάγγελου Παπούλια (2015) «Με ανοικτές ακόμα τις πληγές», του Γιώργου Κουτσοκλένη (2002) «Φθίνοντα Επαγγέλματα», και της Πέγκυ Αραβαντινού-Τζε (2010) «Παραδοσιακά Ελαιοτριβεία. Αποθήκες εμπορίας βρώσιμης ελιάς και βαρελοποιεία Νομού Φωκίδας». • Παρακολούθηση περιβαλλοντικού προγράμματος από το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Άμφισσας με θεματική «Γεωμυθολογικά – Γεωπεριβαλλοντικά μονοπάτια στη Φωκίδα». • Επίσκεψη στον ελαιώνα της Άμφισσας και πραγματοποίηση περιπάτου στο αρχαίο μονοπάτι Δελφών–Κίρρας. • Επίσκεψη στο μέρος του ελαιώνα που κήκε από την πυρκαγιά. Συνέντευξη με τον γεωπόνο Νίκο Σιδηρόπουλο για τα αίτια της πυρκαγιάς, την

καταστροφή που επέφερε και τις δυνατότητες αντικατάστασης των καμένων ελαιόδεντρων. Φωτογράφιση καμένων περιοχών.

- Παραγωγή γραπτού λόγου με θέμα «Ο ελαιώνας άλλοτε και τώρα».
- Έκθεση των κειμένων των μαθητών με τις εικόνες του ελαιώνα πριν και μετά την πυρκαγιά σε ημερίδα του Δήμου Δελφών σχετικά με την αποκατάσταση του ελαιώνα που κάηκε.
- Συγγραφή επιστολής σε αρμόδιους φορείς όπως, Δήμαρχος, Αντιπεριφερειάρχης και Πρόεδροι τοπικών συλλόγων για έκκληση και άμεση αποκατάσταση των ζημιών του ελαιώνα.
- Σύνθεση (στίχοι και μελωδία) τραγουδιού για τον καμένο ελαιώνα.
- Επίσκεψη στο ελαιοτριβείο της πόλης. Ενημέρωση για τα στάδια επεξεργασίας της ελιάς από το μάζεμα μέχρι να γίνει λάδι και να δοθεί για κατανάλωση στους ανθρώπους.
- Διεξαγωγή θεατρικού δρώμενου με τίτλο ο «Ο Μεγάλος Ένοχος», στο οποίο τα ζώα κατηγορούν τον άνθρωπο για την καταστροφή του περιβάλλοντος. Στην παρουσίαση του θεατρικού δρώμενου ακούστηκε το τραγούδι που έγραψαν και μελοποίησαν οι μαθητές.

ΕΣ-3: Το καφενείο Πανελλήνιον / ΣΤ' Δημοτικού

- Εντοπισμός του καφενείου στον χάρτη της πόλης.
- Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της Άμφισσας. Μελέτη κειμένων από τα βιβλία του Γιώργου Πίττα (2013) «ΤΑ ΚΑΦΕΝΕΙΑ της Ελλάδος» και του Ηλία Ρεκαίτη (1979) «Στην Άμφισσα του 1938».
- Συνέντευξη με τον ιδιοκτήτη του καφενείου Θανάση Μαστρονικολόπουλο στον χώρο του καφενείου. Συλλογή έντυπων αφισών από παραστάσεις τις δεκαετίες του '40 και του '50 αναφορικά με τη «ζωή» του καφενείου.
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο και στο youtube, ντοκιμαντέρ για το Καφενείο Πανελλήνιον.
- Καταγραφή ομοιοτήτων και διαφορών της λειτουργίας του, τα παλιά χρόνια με τη σημερινή εποχή. Καταγραφή εμπειριών των θαμώνων του καφενείου για τη λειτουργία του τα παλιά χρόνια, αλλά και της ζωής της πόλης της Άμφισσας.
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο και στο youtube, της σκηνής της κινηματογραφικής ταινίας «Θίασος» που γυρίστηκε στο συγκεκριμένο καφενείο.
- Διδασκαλία μαθήματος εξισώσεων στον χώρο του καφενείου, προκειμένου οι μαθητές να βιώσουν την ατμόσφαιρα του καταστήματος.
- Διδασκαλία του μαθήματος της Γλώσσας, στην ενότητα «Τριάντα εννιά Καφενεία και ένα Κουρείο» στον χώρο του Πανελλήνιου.
- Οργάνωση σχολικής γιορτής της 25ης Μαρτίου στο Καφενείο και δημιουργία αφίσας για την εκδήλωση.
- «Ανέβασμα» της συνέντευξης του ιδιοκτήτη του καφενείου σε κανάλι στο youtube:
<https://www.youtube.com/watch?v=7HVxhg6PdfU&feature=youtu.be>

ΕΣ-4: Η παραδοσιακή συνοικία Χάρμαινα/ Ε' Δημοτικού

- Αναζήτηση στο διαδίκτυο και στο youtube, βίντεο, για τον παραδοσιακό οικισμό της Χάρμαινας.
- Εντοπισμός της συνοικίας στον χάρτη της Άμφισσας.
- Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της πόλης για συγκέντρωση πληροφοριών για τον οικισμό. Μελέτη κειμένων από τα βιβλία της Ελένης Ρένεση (2006) «Η παραδοσιακή βυρσοδεψία στην Άμφισσα 18ος – 20ος αι.», του Γιώργου Κουτσοκλένη (2002) «Φθίνοντα επαγγέλματα», και του Πέτρου Καλονάρου (1977) «Ιστορία της πόλεως Αμφίσσης».
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο φωτογραφιών και πληροφοριών για τον παραδοσιακό οικισμό και τον μύθο του «Στοιχειού της Χάρμαινας».
- Επίσκεψη στη συνοικία, συνοδευόμενοι από την αρχαιολόγο Ανθούλα Τσαρούχα. Ενημέρωση από την αρχαιολόγο για τον τρόπο κτισίματος των

σπιτιών της συνοικίας και το Τουλασίδι.

- Συνέντευξη με μέλη της οικογένειας Μερινόπουλου (τελευταία οικογένεια βυρσοδεψών στην Άμφισσα). Συλλογή πληροφοριών για τα εργαστήρια βυρσοδεψείας, την επεξεργασία του δέρματος και το μέλλον του επαγγέλματος.
- Επίσκεψη στην Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Δελφών και συλλογή στοιχείων για το έργο «Ανάπλαση της Χάρμαινας».
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο πληροφοριών για τον Πανευρωπαϊκό Διαγωνισμό «Τουρισμός και Ανάπλαση Χώρων – Περιοχών», στον οποίο βραβεύτηκε η συνοικία Χάρμαινα, ως αειφόρος προορισμός.
- Επίσκεψη στο Τμήμα Τουρισμού του Δήμου Δελφών και αναζήτηση του εντύπου με την πρόταση που έκανε ο Δήμος για τον παραπάνω Πανευρωπαϊκό Διαγωνισμό.
- Μελέτη του παραμυθιού για τον «Μύθο του Στοιχειού της Χάρμαινας».
- Θεατρικό δρώμενο στην περιοχή του οικισμού με αναπαράσταση του μύθου του Στοιχειού.
- Έκθεση ζωγραφικής στον χώρο του σχολείου με θέμα τον παραδοσιακό οικισμό. Οι μαθητές ζωγράρισαν τη συνοικία.
- Γύρισμα ταινίας μικρού μήκους με πρωταγωνιστές τους μαθητές και θέμα την ιστορία της Χάρμαινας. Το βίντεο προβάλλεται στους επισκέπτες της συνοικίας σε ειδικό χώρο στο Τουλασίδι.
- Δημιουργία τρισέλιδου διαφημιστικού φυλλαδίου με την ιστορία του οικισμού το οποίο διανεμήθηκε στους επισκέπτες του οικισμού για ενημέρωση.
- Κατάρτιση προτάσεων και παράδοσή τους στον Δήμαρχο για την τουριστική και πολιτιστική αξιοποίηση της συνοικίας.

*ΕΣ-5: Το
Δημαρχείο της
Άμφισσας/ ΣΤ'
Δημοτικού*

- Εύρεση της θέσης του Δημαρχείου στο χάρτη της πόλης.
- Επίσκεψη στο Δημαρχείο και συνέντευξη από τον Δήμαρχο Άμφισσας για την ιστορία του οικοδομήματος.
- Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της πόλης: Μελέτη των βιβλίων, του Χρήστου Σεργουγιώτη (2007) «Το Χρονικόν της Άμφισσας», του Γιώργου Γάτου (2015) «Η Εθνική Αντίσταση στη Φωκίδα», στις ενότητες που αφορούσαν την ιταλογερμανική κατοχή στην Άμφισσα, Μελέτη άρθρων σε τοπικές εφημερίδες. Συλλογή στοιχείων για την οικία Γιδόγιαννου (Δωρητή του οικήματος του Δημαρχείου).
- Αναζήτηση στο Διαδίκτυο εικόνων του κτιρίου, για το παρελθόν και το σήμερα. Επίσκεψη σε ιστοσελίδα για την ιστορία της πόλης (<http://www.amfissahistory.gr>). Αρχειοθέτηση εικόνων σε φάκελο του ηλεκτρονικού υπολογιστή.
- Καταγραφή των ομοιοτήτων και των διαφορών του κτιρίου, όσον αφορά την εξωτερική του όψη, αλλά και τις χρήσεις του (παρελθόν και σήμερα).
- Επίσκεψη στην Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Δελφών. Επεξεργασία του φακέλου ανακατασκευής του Δημαρχείου.
- Συνέντευξη με τον επιβλέποντα μηχανικό ανακατασκευής του Δημαρχείου, Σκοπελίτη Γιώργο.
- Επίσκεψη στο τμήμα Κληροδοτημάτων του Δήμου Δελφών. Αναζήτηση της διαθήκης του δωρητή Ιωάννη Γιδόγιαννου. Συλλογή στοιχείων για το Δημαρχείο.
- Επίσκεψη στις οικίες των Ηλία Ρεκαίτη και Χαράλαμπου Ξηρού για συνεντεύξεις και συλλογή πληροφοριών, σχετικά με την ιστορία του Δημαρχείου.
- Συγκέντρωση των πληροφοριών και δημιουργία ενός χρονολογικού πίνακα με την ιστορία του κτιρίου από το τέλος του 19^{ου} αιώνα έως σήμερα. Παράδοση του πίνακα με την ιστορία του Δημαρχείου στον Δήμαρχο της πόλης.

ΕΣ-6: Το τελευταίο κουδουνοποιείον της Άμφισσας/Ε΄ Δημοτικού

- Αναζήτηση στο youtube βίντεο για το παραδοσιακό επάγγελμα του κουδουνά.
- Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της πόλης. Αναζήτηση άρθρων σε περιοδικά και βιβλία με θέμα το παραδοσιακό επάγγελμα του κουδουνά στην Άμφισσα. Συλλογή πληροφοριών από το βιβλίο του Πέτρου Καλονάρου (1977) «Ιστορία της πόλεως Αμφίσσης» και το άρθρο του Γιώργου Χασιάκου (1969) «Τα κουδουνάδικα στην Άμφισσα».
- Εύρεση στον χάρτη της θέσεως του μοναδικού κουδουνοποιείου στην πόλη.
- Επίσκεψη στο τελευταίο κουδουνοποιείο της Άμφισσας. Συνέντευξη από τον Χρήστο Παπαδήμα (τελευταίος τεχνίτης-κουδουνάς) της πόλης.
- Φωτογράφιση των εργαλείων και των υλικών που χρησιμοποιεί για την κατασκευή κουδουνιών και δημιουργία πόστερ με τις φωτογραφίες των εργαλείων και των υλικών που χρησιμοποιεί ο κουδουνάς.
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο του ηχητικού σήματος της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης που ηχογραφήθηκε στα κουδουνοποιεία της Άμφισσας (Μπελογιάννη – Αργυροπούλου, 2002:29).
- Δημοσίευση της συνέντευξης του Χρήστου Παπαδήμα (τελευταίος κουδουνοποιός στην Άμφισσα) - συγγραφή άρθρου με θέμα το παραδοσιακό επάγγελμα του κουδουνά στη μαθητική εφημερίδα του σχολείου και ανάρτησή της στο ιστολόγιο του σχολείου.

ΕΣ-7: Οι Πηγές – Κρήνες της Άμφισσας/Δ΄ Δημοτικού

- Εντοπισμός των πηγών - κρηνών στον χάρτη της Άμφισσας.
- Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της Άμφισσας. Μελέτη κειμένων των: Πέτρου Καλονάρου (1977) «Ιστορία της πόλεως Αμφίσσης» και Θεόφιλου Μελισσάρη (1923) «Η ιστορία της Αμφίσσης και των πέριξ κωμοπόλεων και χωριών».
- Επίσκεψη σε αυτές με την αρχαιολόγο Ανθούλα Τσαρούχα και ενημέρωση για τον τρόπο κατασκευής τους και χρήσης τους. Καταγραφή και φωτογράφιση των κρηνών της Άμφισσας.
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο άρθρων για τις πηγές – κρήνες της Άμφισσας.
- Συνέντευξη με τον συγγραφέα Ευάγγελο Παπούλια για τη σημασία των κρηνών – πηγών στη ζωή των κατοίκων τα παλαιότερα χρόνια, αλλά και τον κοινωνικό τους ρόλο στη συνείδηση των ανθρώπων.
- Ταξινόμηση πληροφοριών για τις πηγές – κρήνες: τρόπος κατασκευής – χρήση – ιστορικά συμβάντα - κοινωνική διάσταση στην καθημερινή ζωή.
- Παρουσίαση των πληροφοριών στον τοπικό πληθυσμό. Οργάνωση ραδιοφωνικής εκπομπής, σε τοπικό σταθμό με θέμα τις κρήνες – πηγές.
- Χρήση των νέων τεχνολογιών: Οι μαθητές ζωγράρισαν της κρήνες με το λογισμικό TUX PAINT. Αποθήκευση των έργων στον ηλεκτρονικό υπολογιστή.
- Δημοσίευση του υλικού στο ιστολόγιο του σχολείου.

ΕΣ-8: Ο Μητροπολιτικός Ναός Άμφισσας/Δ΄ Δημοτικού

- Εύρεση της θέσεως του Ναού στον χάρτη της πόλης.
- Επίσκεψη στον Μητροπολιτικό Ναό Άμφισσας. Συνέντευξη με τον εφημέριο, πατέρα Ανδρέα Μανιτάρα.
- Φωτογράφιση και καταγραφή των ιερών αντικειμένων του ναού. Μελέτη του φυλλαδίου της Ιεράς Μητρόπολης Φωκίδας για την εικόνα της Παναγίας Τριχερούσης που βρίσκεται στον Ναό.
- Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη της πόλης. Συλλογή πληροφοριών για την ιστορία της εκκλησίας από τα βιβλία: το «Χρονικό της Άμφισσας» του Χρήστου Σεργουنيώτη (2007), «Οι εκκλησίες της πόλης μας» του Ιωάννη Σανιδά (2002), και «Ο εν Αμφίσση Μητροπολιτικός Ναός “Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου”» του Χρήστου Χρυσόπουλου (1990).
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο εικόνων του Ναού. Πώς ήταν άλλοτε και πως είναι σήμερα ως προς την εξωτερική του όψη. Αρχαιοθέτηση εικόνων σε φάκελο στην επιφάνεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή.

- Καταγραφή διαφορών και ομοιοτήτων του ναού, ως προς την εξωτερική του όψη και το εσωτερικό του.
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο πληροφοριών για τον αγιογράφο Σπύρο Παπαλουκά.
- Επίσκεψη στην Πινακοθήκη Παπαλουκά και ενημέρωση για τον τρόπο με τον οποίο αγιογραφούσε, με τη μοναδική τεχνική των «Ανθίβλων».
- Φωτογράφιση των αγιογραφιών του Σπύρου Παπαλουκά από το εσωτερικό του Μητροπολιτικού Ναού.
- Διερεύνηση της ιστορίας της στήλης των πεσόντων και του προσκυνηταριού που βρίσκονται στον εξωτερικό περίβολο του ναού. Συλλογή πληροφοριών από το βιβλίο του Δρόσου Κραβαρτόγιαννου (1997) «Ιστορία της πόλεως Αμφίσσης».
- Δημιουργία ψηφιακής παρουσίασης με θέμα «Ο Μητροπολιτικός Ναός Άμφισσας».
- Δημοσιοποίηση της παρουσίασης στο ιστολόγιο του σχολείου.

Συζήτηση: συμβολή της τοπικής ιστορίας στην ανάπτυξη της πολιτισμικής συνείδησης των μαθητών

Το διδακτικό πεδίο της τοπικής ιστορίας εξυπηρετεί διδακτικούς σκοπούς και στόχους, τόσο σε επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων, όσο και σε επίπεδο στάσεων και συναισθημάτων (Λεοντσίνης & Ρεπούση, 2001). Τα εκπαιδευτικά οφέλη για τους μαθητές από τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας περιλαμβάνουν τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, τη διάδραση σχολείου και τοπικής κοινωνίας, και στην ενεργητική συμμετοχή των μαθητών στη μάθηση (Garvey & Krug, 1997:106). Ως εκ τούτου, οι μαθητές ερευνώντας την ιστορία του τόπου τους, αποκτούν μέχρι έναν βαθμό τον τρόπο του ιστορικού «σκέπτεσθαι» (Παπαρηγορίου, 2005). Η ενασχόληση των μαθητών με την τοπική ιστορία οδηγεί στην αύξηση του πολιτιστικού κεφαλαίου και στην αντιμετώπιση κινδύνων που απορρέουν από την αποθώωση της τεχνολογίας (Δημητριάδου, 2002), ενώ βοηθά στη συγκρότηση της ατομικής και πολιτικής τους ταυτότητας. Επίσης, σημαντική είναι η συνείδηση της διαφύλαξης και αξιοποίησης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού περιβάλλοντός της. Η ανάδειξη και η μελέτη του πολιτισμικού χαρακτήρα μιας κοινωνίας και του παρελθόντος της, συμβάλλει στην κατανόησή του, όχι μόνο σε επίπεδο συνθηκών ζωής των ανθρώπων, αλλά και αντίληψης του κόσμου, ο οποίος διαμόρφωσε πολιτισμικά προϊόντα σε μια συγκεκριμένη περίοδο της ιστορικής ζωής (Ι.Ε.Π.,2017). Οι μαθητές ικανοποιούν την αυξανόμενη ανάγκη που νιώθει ο άνθρωπος σήμερα για την εξακρίβωση των ιδιαίτερων ταυτοτικών χαρακτηριστικών του, στην περιοχή που ζουν και αναπτύσσονται (Λεοντσίνης, 1996:58-59). Οι ίδιοι, νοερά τοποθετούνται στην ιστορική περίοδο, βιώνοντας συναισθηματικά και νοητικά την ιστορική κατάσταση που μελετούν ή το «πολιτισμικό αντικείμενο» που επεξεργάζονται, καλλιεργώντας με αυτόν τον τρόπο την ιστορική και πολιτισμική τους ενσυναίσθηση (Λεοντσίνης, 1999). Αυτό επετεύχθη μέσα από τη συλλογή φωτογραφιών με μνημεία του παρελθόντος, συγγραφή κειμένων, δημιουργία ταινιών με ήρωες ιστορικών περιόδων, συμμετοχή σε θεατρικά δρώμενα με ιστορική και περιβαλλοντική σημασιολογία υλοποιήσιμα σε πολιτισμικούς χώρους, ερμηνεία τραγουδιών, ζωγραφικές κατασκευές, παραγωγή βίντεο μικρού μήκους που αφορούσαν πολιτισμικά αντικείμενα του παρελθόντος και δημιουργία διαφημιστικών φυλλαδίων, ψηφιακών παρουσιάσεων και χρονολογικών πινάκων με πληροφορίες μνημείων. Οι δικές τους οπτικές έχουν σχέση με την αναβίωση του πολιτισμικού - ιστορικού παρελθόντος, τη διατήρησή του και τη διάδοσή του. Άλλωστε το παραχθέν πολιτισμικό προϊόν από τα υλοποιήσιμα εκπαιδευτικά σενάρια δημοσιοποιούνταν στο διαδίκτυο και στον τοπικό τύπο. Με την καλλιέργεια της πολιτισμικής συνείδησης των μικρών παιδιών μέσα από την εκμάθηση της τοπικής ιστορίας, δημιουργείται ένα δυναμικό πολιτισμικό τοπικό περιβάλλον ως αντίβαρο στην κυριαρχία του πολυσύνθετου παγκόσμιου πολιτισμού (Μπενέκος,2006:239). Τελειώνοντας, ο εκπαιδευτικός που ασχολείται με την τοπική ιστορία δεν την παραδίδει στους μαθητές, αλλά αυτή πηγάζει μέσα από τους μαθητές (Kynig & Marty, 1996:106). Στο πλαίσιο αυτό, οι μαθητές ήρθαν σε γνωστική επαφή με τον πολιτισμό του

τόπου τους, τις εθνοτικές τους καταβολές, τη ζωή και την εργασία των προγόνων τους, καθώς και την αναβίωση στοιχείων της μορφής που είχε το πολιτισμικό περιβάλλον στο παρελθόν.

Συμπεράσματα

Η εργασία απάντησε στη διασύνδεση της δυνατότητας ανάπτυξης της πολιτισμικής συνείδησης μέσω της βιωματικής μάθησης της τοπικής ιστορίας και του τοπικού πολιτιστικού στοιχείου σε μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η πολιτισμική συνείδηση είναι προϋπόθεση της πολιτισμικής έκφρασης, επίσης σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η διδακτική της τοπικής ιστορίας συμβάλλει στην ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων και διαμορφώνει στάσεις και συναισθήματα στο πολιτισμικό πεδίο. Η εργασία έδειξε ότι μέσω των εφαρμοσμένων εκπαιδευτικών σεναρίων, οι μαθητές ανέλαβαν καθορισμένες πολιτισμικές δράσεις και εκφράστηκαν πολιτισμικά μέσω της παραγωγής συγκεκριμένου πολιτισμικού υλικού σχετιζόμενο με κάθε διεξαχθέν εκπαιδευτικό σενάριο. Αυτό επετεύχθη τόσο με τη συλλογή πληροφοριών για καθένα από τα πολιτισμικά μνημεία της τοπικής ιστορίας που μελετήθηκαν, αλλά και με τη βιωματική ενασχόληση. Η βιωματική δραστηριοποίηση, κυρίως, αλλά όχι μόνο, οδήγησε σε εξαγωγή πολιτισμικού υλικού και τεκμηριωμένων προτάσεων για την αξιοποίησή του ιστορικοπολιτισμικού αποτυπώματος του τόπου τους. Τόσο το παραγόμενο πολιτισμικό υλικό όσο και οι προτάσεις των μαθητών αποτελούν απόδειξη της πολιτισμικής έκφρασης. Τα παραπάνω δημοσιοποιήθηκαν στο σχολείο, στην κοινότητα και ευρύτερα (διαδίκτυο). Η παρούσα εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι με τη μεθοδική βιωματική ενασχόληση με τα πολιτισμικά αντικείμενα (μνημεία) της τοπικής ιστορίας και του τοπικού πολιτιστικού στοιχείου, καθώς επίσης με την παραγωγή πολιτισμικού υλικού από τους ίδιους τους μαθητές για τα παραπάνω, προσφέρεται η δυνατότητα ανάπτυξης γνώσεων, ικανοτήτων - δεξιοτήτων και στάσεων (συμπεριλαμβανομένου των συναισθημάτων) στη σφαίρα της πολιτισμικής συνείδησης.

Ευχαριστίες

Οι ευχαριστίες στην τοπική κοινωνία, τους φορείς και τους ανθρώπους, εντός και εκτός της εκπαιδευτικής κοινότητας της Αμφισσας, καθώς επίσης στους μαθητές, που έλαβαν μέρος στην έρευνα, είναι δεδομένες. Δίχως τη συνεργασία τους η διδακτική προσέγγιση δεν θα μπορούσε να διεξαχθεί με επιτυχία. Ευχαριστούμε τη Στυλιανή Στειακάκη για την κριτική ανάγνωση του κειμένου. Ευχαριστούμε τον εκδότη του περιοδικού και τους δύο ανώνυμους κριτές των οποίων τα σχόλια και οι παρατηρήσεις τους βελτίωσαν σημαντικά την ποιότητα του άρθρου μας.

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης, Κ., Σαλονίκης, Γ. & Σιμώτας Κ. (2009). Τα Εκπαιδευτικά Σενάρια στο Δημοτικό Σχολείο. Αθήνα: Παπαζήση.
- Βαϊνά, Μ. (1997). Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της τοπικής ιστορίας για τον εικοστό πρώτο αιώνα. Αθήνα: Gutenberg.
- Βαϊνά, Μ. (2002). Δραστηριότητες τοπικής ιστορίας: ένα εργαλείο εφαρμογής της μεθόδου project στα σχολεία. Αθήνα: Τυποθήτω - Γ. Δαρδιανός.
- Βρύζας, Κ.(1990). Μέσα Επικοινωνίας και Εκπαίδευση. Σύγχρονη Εκπαίδευση, Τεύχος 51, σσ. 77 – 89.
- Crook, C. K. (1998). Children as computer users: the case of collaborative learning. Computers & Education, Vol. 30, Issues 3 –4, pp. 237 – 247.
- Δημητριάδου, Κ. (2002). Ιστορία και γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία: εφαρμογή και αξιολόγηση μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης στον ιστορικό χώρο. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Dillenbourg, P. (1999). What do you mean by collaborative learning? In P. Dillenbourg (Ed): *Collabarative – learning: Cognitive and Computational Approaches*, pp. 1-19. Oxford: Elsevier.
- Doise, W. & Mugny, G. (1981). *Le developpement social de l' intelligence*. Paris: InterEditions.

- European Union. (2016). *Cultural Awareness and Expression Handbook*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. (doi:10.2766/940338).
- Frey, K. (2010). *Η «μέθοδος project»*. Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη, μτφρ Κ. Μάλλιου. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη Αφοί.
- Garnham, A. & Oakhil, J. (1994). *Thinking and Reasoning*. Oxford: Blackwell.
- Garvey, B. & Krug, M. (1977). *Models of history teaching in the secondary school*. Oxford: Oxford University Press.
- Husbands, C. (2004). *Τι σημαίνει διδασκαλία της Ιστορίας; Γλώσσα, ιδέες και νοήματα*, μτφρ. Λυκούργος, Α. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ι.Ε.Π. (2017). Σχέδιο Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση. (Συντονιστής Π. Βόγλης). Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών. (2008). Επιμορφωτικό Υλικό για την Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών. Τεύχος 2, 2η έκδοση. Πάτρα: ΕΑΙΤΥ.
- Jonassen, D. H. & Reeves, T. C. (1996). Learning with technology: Using computers as cognitive tools. In D.H. Jonassen (Ed.), *Handbook of research for educational communications and technology*, 1st edition, pp. 693-719. New York: Macmillan.
- Καμαριανός, Ι. (2002). Εξουσία, ΜΜΕ και Εκπαίδευση. Αθήνα: Gutenberg.
- Κολιάδης, Ε. (1995). Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη: Κοινωνικογνωστικές Θεωρίες. Τόμος Β'. Αθήνα: Ιδιωτική.
- Κόμης, Β. (2004). Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών. Αθήνα: Νέες Τεχνολογίες.
- Kyvig, D. E. & Marty, M. A. (1996). Nearby history: connecting particulars and universals. In C. Kammen, C. (Ed.), *The pursuit of local history. Readings on theory and practice*, pp.100 -109. Walnut Creek, California: Altamira Press.
- Λεοντσίνης, Γ. & Ρεπούση, Μ. (2001). Η Τοπική Ιστορία ως Πεδίο Σπουδής στο Πλαίσιο της Σχολικής Παιδείας. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Λεοντσίνης, Γ. (1996). Διδακτική της Ιστορίας: Γενική – Τοπική Ιστορία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Λεοντσίνης, Γ. (1999). Ενσυναίσθηση και διδασκαλία της Ιστορίας. Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων (Π.Ε.Φ.), Περιοδικό Σεμινάριο, Τεύχος 21, Θεωρητικά προβλήματα και διδακτική της Ιστορίας, σσ. 123-148. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαυροσκούφης, Δ. (2008). Διδακτική Μεθοδολογία για την Ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Μπενέκος, Δ. (2006). Πολιτισμική Παράδοση και Εκπαίδευση. Μορφωτική προσέγγιση, Εκπαιδευτικές Εφαρμογές. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός.
- Mercer, N. (2000). *Η Συγκρότηση της Γνώσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Mumford, L. (1996). The value of local history. In C. Kammen (Ed.), *The pursuit of local history. Readings on theory and practice*, pp. 85-89. Walnut Creek: Altamira Press.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011). Τοπική Ιστορία, Οδηγός για τον εκπαιδευτικό. Ομάδα Εμπειρογνομόνων: «Κοινωνικές Επιστήμες – Ιστορία». Αθήνα.

- Παπαγρηγορίου, Γ. (2005). Η Διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο με βάση το ΔΕΠΠΣ, τα ΑΠΣ και τα νέα βιβλία Ιστορίας για το Δημοτικό. Στο: Επιμόρφωση Σχολικών Συμβούλων Πρωτοβάθμιας και Προσχολικής Εκπαίδευσης στο ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ. Αθήνα.
- Ρεπούση, Μ. & Τσιβάς, Α. (2011). Ιστορικές πηγές και σχολική ιστορία. Στο Μ. Ρεπούση & Τσιβάς, Α. (Επιμ.), Από τα ίχνη στις μαρτυρίες. Η επεξεργασία των ιστορικών πηγών στο μάθημα της ιστορίας, σσ. 8-13. Αθήνα: Γράφημα.
- Ρεπούση, Μ. (2000). Τοπικές ιστορίες στο σχολείο: από το γενικό παρελθόν στο παρελθόν του τόπου. Σύγχρονη Εκπαίδευση, Τεύχος 112, σσ. 97-108.
- Σαλβαράς, Γ. & Σαλβαρά, Μ. (2007). Μοντέλα και στρατηγικές διδασκαλίας. Αθήνα: Ατραπός.
- Schee, A. J. & Dijk, J. (1999). The effect of student freedom of choice in learning map skills. *International Research in Geographical and Environmental Education*, Vol. 8, Issue 3, pp. 256-267.
- Wiegand, P. (2005). The best of both worlds? Complementarity in Educational Geography. Working Paper presented at the Joint ICA Commissions Seminar on "Internet-based Cartographic Teaching and Learning: Atlases, Map Use and Visual Analytics", held in Madrid (Spain), July 6-8, 2005.
- ΦΕΚ.303B/13-3-2003. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Δημοτικού – Γυμνασίου.
- Ψυχάρης, Σ. (2010). Η Μοντελοποίηση και οι Θεωρίες Μάθησης στις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην Εκπαίδευση, Τόμος Β'. Αθήνα: Παπαζήση.